

2. Леонтьев А.А. Психолінгвістическіє єдності і порожденіє речевого висказыванія. Изд. 4-е, стереотипное. – М.: КомКнига, 2007, – 312 с.
3. Програми для 2–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. – К.: Видавництво «Неопалима купина», – 2006 Ч. 1, – 360 с.
4. Соботович Є.Ф. Нормативні показники та критерії оцінювання мовленнєвого розвитку (у його лексичній ланці) дітей дошкільного віку // Дефектологія. - 2003. - №2.

УДК 376.011.3 - 051

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ КОРЕКЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Миронова С.П.

доктор педагогічних наук, професор
Кам'янець-Подільського національного університету

У статті висвітлено результати теоретичного аналізу та практичного стану проблеми професійної компетентності директора спеціальної школи.

В статті представлені результати теоретичного аналізу і практичного стану проблеми професійної компетентності директора спеціальної школи.

The results of theoretical analysis and practical state of the problem of professional competence director of special school are shown in the article.

Ключові слова: професійна компетентність, директор спеціальної школи, корекційна освіта, діти з вадами психофізичного розвитку.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, директор специальной школы, коррекционное образование, дети с нарушениями психофизического развития.

Key words: professional competence, director of special school, corrective education, children with psychophysical defects.

Рівень модернізації шкільної освіти багато в чому визначається якістю професійного становлення і розвитку особистості керівників навчальних закладів. Це обумовлює актуальність проблеми формування професійної компетентності керівників шкіл.

У загальній педагогіці розробці проблем теорії управління освітою, аналізові особистості і діяльності керівника школи присвячено дослідження І.В.Гришина, Л.В.Васильченко, Л.М.Карамушки, В.Ю.Кричевського, В.С.Лазарєва, М.М.Поташника, Е.П.Тонконогі та інш. У корекційній педагогіці є багато досліджень, присвячених фаховості вчителів та вихователів допоміжних шкіл, логопедів, дефектологів дошкільних закладів (М.З.Кот, С.П.Миронова, Ю.В.Пінчук, Л.О.Прядко, Л.М.Руденко, С.М.Шаховська та ін.). Водночас типові проблеми в діяльності керівників не вивчались, їхня роль і місце у розвитку корекційної освіти системно не досліджувались.

Метою нашого наукового пошуку було визначення особливостей професійної компетентності директора спеціальної школи. Результати окремих аспектів дослідження висвітлено у статті.

Аналіз літературних джерел та практики корекційної освіти засвідчив, що структура професійної компетентності директора спеціальної школи, як і керівника загальноосвітнього закладу, містить такі компоненти: управлінський, педагогічний, комунікативний, діагностичний, дослідницький. Особливості цієї структури полягають передусім у наявності такого компоненту, як корекційний, оскільки керівник закладу корекційної освіти повинен володіти високим рівнем сформованості знань, вмінь і навичок про особливості психофізичного розвитку дітей, які складають контингент закладу; спеціальні методики їхнього навчання, виховання і розвитку.

Аналіз нормативних документів та літературних джерел свідчить, що до директорів спеціальних шкіл висуваються як загальні вимоги, так і специфічні, обумовлені завданнями корекційної освіти.

У «Положенні про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей, що потребують корекції фізичного і (або) розумового розвитку» чітко визначено, що директор спеціальної школи повинен мати відповідну фахову (дефектологічну) освіту й стаж роботи з дітьми, які мають психофізичні вади. У цьому ж документі передбачено і обов'язки директора. Частина з них аналогічна функціональним посадовим обов'язкам керівників загальноосвітніх закладів. Це стосується, зокрема:

- забезпечення реалізації державної освітньої політики;

- розпорядження шкільним майном і коштами;
- видання наказів та розпоряджень для учасників навчально-виховного процесу;
- організації навчально-виховного процесу та відповідальності за якість і ефективність роботи педагогів, дотримання вимог охорони дитинства і праці, створення необхідних умов для участі учнів у позакласній та позашкільній роботі;

- створення умов для творчого зростання педагогічних працівників, пошуку та застосування ними ефективних форм і методів навчання, виховання;

- відповідальності за створення необхідних санітарно-побутових умов для вихованців, обладнання школи навчальною, медичною, корекційною апаратурою відповідно до типу спеціальної школи;

- здійснення зв'язку з дошкільними закладами відповідного типу;

- відповідальності за свою діяльність перед учнями, батьками, працівниками спеціальної школи та загальними зборами (конференцією), засновником, органами державної виконавчої влади.

Проте багато обов'язків директора спеціальної школи обумовлені специфічними корекційними цілями, які реалізуються у навчанні і вихованні учнів з вадами психофізичного розвитку. Зокрема, нормативною освітньою базою передбачено, що директор закладу корекційної освіти:

- організовує не лише навчально-виховний, а й корекційно-відновлювальний, лікувальний процес, здійснює контроль їх ходом та результатами;

- організовує і спрямовує роботу вчителів, вихователів і медичних працівників з психолого-медико-педагогічного вивчення дитини, здійснення єдності навчально-виховного процесу, лікувально-відновлювальної та корекційної роботи;

- відповідає за правильну організацію навчального процесу, виховання, корекції вад розвитку, оздоровлення, відновлювального лікування, спрямованих на максимальну корекцію недоліків психофізичного розвитку учнів, їх соціальної адаптації;

- відповідає за прийом дітей згідно з медичними показаннями і правильне комплектування класів;

- затверджує режим дня, який забезпечує правильне поєднання навчання, праці і відпочинку, раціональне харчування учнів, а також необхідний мовний, ортопедичний охоронно-педагогічний режим.

Відповідно вимоги до керівника спеціального закладу мають обумовлюватись не лише кваліфікаційною характеристикою директора школи, а й вчителя-дефектолога. Адже керівник має володіти відповідними професійними знаннями і особистісними якостями, необхідними для роботи з дітьми, що мають порушення психофізичного розвитку.

Водночас аналіз стану практики корекційної освіти засвідчив, що на разі вимагають вирішення такі суперечності:

- між нормативними вимогами до освіти й стажу директора спеціальної школи і практикою призначення на керівні посади осіб без фахової дефектологічної підготовки та стажу роботи з дітьми, що мають вади психофізичного розвитку;

- між об'єктивною потребою сучасних закладів корекційної освіти у компетентних керівниках і відсутністю спеціальної системи післядипломної освіти керівників саме цієї ланки;

- між вимогами до професійної компетентності керівника спеціальної школи і відсутністю науково-методичного забезпечення її формування у процесі післядипломної освіти загалом і методичної роботи, зокрема;

- між потребою в індивідуальному підході до професійно-особистісного зростання керівників спеціальних закладів і низьким потенціалом традиційної системи підвищення їхньої кваліфікації.

Практичне дослідження професійної компетентності директора спеціальної школи проводилось на базі факультету корекційної та соціальної педагогіки і психології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; Яблунівської спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату для дітей з вадами розумового розвитку Івано-Франківської області. У дослідженні брало участь 34 вчителі і вихователі спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів; 20 учнів старших класів з вадами інтелекту.

Було проведено анкетування вчителів і вихователів спеціальних закладів, спрямоване на дослідження уявлень педагогів про проблеми професійної компетентності керівників закладів корекційної освіти.

Респондентам пропонували дати відповіді на наступні запитання:

1. Як Ви розумієте поняття «професійна компетентність» директора школи?

2. Яким чином, на Вашу думку, керівник навчального закладу має отримувати інформацію про хід навчально-виховного процесу?

3. Якими принципами має керуватись у своїй роботі директор спеціальної школи?

4. Як Ви розумієте поняття «авторитетний директор»?

5. Чи повинен директор спеціальної школи мати фахову дефектологічну освіту та стаж роботи з дітьми, що потребують корекції психофізичного розвитку?

6. Якими професійними якостями має володіти директор спеціальної школи?

Анкетування проводилось індивідуально, анонімно.

Аналіз одержаних відповідей свідчить про неформальне ставлення педагогів до проблеми шкільного керівництва. Педагоги усвідомлюють, що від рівня професійної компетентності директора залежить ефективність роботи спеціального закладу в цілому.

Відповідаючи на перше питання, респонденти не давали теоретичних визначень професійної компетентності директора, проте називали ті аспекти, які, на їхню думку, є провідними у діяльності керівника.

82% опитаних ототожнюють професійну компетентність директора з наявністю фахової дефектологічної освіти. 76% вважають провідним у діяльності директора когнітивний компонент, зокрема, знання ним особливостей психофізичного розвитку дітей з психофізичними порушеннями.

35% респондентів вважають, що у професійній компетентності директора найважливішими є організаційні та комунікативні вміння. Зокрема, формулюють наступні думки: професійна компетентність директора – це «вміння керувати педагогічним колективом, дбати про належний імідж школи», «хороші організаційські здібності», «вміння знаходити спільну мову з підлеглими», «позитивне ставлення до педагогічного колективу», «хороший організатор, який на належному рівні буде організовувати роботу всієї структури, всіх ланок, всього колективу», «людина, яка має задатки лідера, за яким іде більшість; який тримає дружні стосунки між колегами», «вміння знаходити контакт з людьми».

30% респондентів вважають обов'язковою складовою професійної компетентності директора наявність практичного досвіду роботи з дітьми на посаді вчителя або вихователя спеціальної школи, володіння методикою корекційної роботи з певною категорією дітей з психофізичними вадами: «професійний шлях директора має починатись із первинної вчительської ланки, тоді керівник буде реально обізнаним у практиці корекційної освіти»; «повинен бути хорошим спеціалістом у своїй галузі, що забезпечить йому не лише повагу підлеглих як до хорошого спеціаліста, а й дозволить бачити всі «підводні камені» у роботі спеціального закладу».

18% опитаних розглядають професійну компетентність через наявність авторитету директора у колег, учнів, батьків: «це міцний авторитет для колег», «його поважає весь колектив».

Респонденти відзначають і окремі складові професійної компетентності директора спеціальної школи. Зокрема:

- постійне вивчення досвіду роботи вітчизняних та зарубіжних спеціальних закладів (12%);
- прагнення підвищувати рівень педагогічного процесу в закладі (6%);
- стійкість емоційно-вольової сфери (6%);
- наявність економічних знань (6%);
- володіння нормативно-правовою базою корекційної освіти (6%);
- наявність високого інтелекту (6%).

Отже, в цілому опитані торкались всіх складових професійної компетентності керівника закладу.

Одним із компонентів фаховості директора є його обізнаність у всіх напрямках діяльності школи. На думку 94% респондентів, інформацію про хід навчально-виховного процесу в закладі директор має одержувати:

- шляхом відвідування уроків, позакласних заходів;
- від класних керівників, вихователів, вчителів, психолога;
- від заступників директора;
- на педагогічних радах закладу;
- за допомогою вивчення документації працівників, аналізу різних ситуацій;
- у результаті проведення анкетування серед педагогів, учнів, батьків.

6% відповідей про це не надали.

Нас цікавило, якими принципами, на думку вчителів і вихователів, має керуватись у своїй роботі директор спеціальної школи. 88% респондентів головними принципами і показниками фахової діяльності керівника вважають повагу до особистості колег, дітей, батьків; справедливість, толерантність, рівність у стосунках та ставленні до підлеглих; взаєморозуміння. Опитані висловлювались про це, зокрема, так: «бути справедливим до колег, допомагати молоді», «не ділити колектив на молодих і старих», «у тяжких ситуаціях із розумінням ставитись до вчителів», «бути товаришем, який може і повинен вислухати, надати допомогу». Респонденти зауважували на недопущенні директором панібратських стосунків із підлеглими, надмірної зверхності у ставленні до колег.

48% респондентів виділили як найважливіший принцип гуманістичної спрямованості педагогічного керівництва, пояснюючи його, зокрема, так: «Директор має вважати, що кожен вчитель – це людина, у якій є свої потреби, проблеми; яка потребує підтримки, допомоги у тяжкі хвилини. Таке ставлення директора забезпечить йому повагу колег, їхню довіру і бажання з ним радитись».

Опитані називали також наступні принципи:

- єдність адміністративних і педагогічних функцій керівного складу;
- забезпечення творчої активності всіх членів колективу;
- постійне впровадження передового педагогічного досвіду;
- єдність дій школи, сім'ї й громадськості;
- поєднання єдиноначальності, колегіальності і персональної відповідальності;
- перевірки фактичного виконання завдань і внесення корективів у процес реалізації намічених планів;
- позитивної мотивації;
- індивідуального та диференційованого підходу;
- особистої відповідальності;
- розумної вимогливості;
- дозованого контролю і дозованої довіри;
- адекватної субординації.

Отже, аналіз відповідей свідчить про надання переваги принципам, які відповідають передусім таким підходам до управління школою, як гуманність, творчість, і забезпечують високий рівень культури педагогічної праці, спілкування.

Нас цікавило, що означає для педагогів поняття «авторитетний директор». Всі 100% опитаних є одноставними щодо того, що авторитетний директор – це знаюча, обізнана у своїй галузі людина, яка любить свою роботу, користується авторитетом серед підлеглих та учнів, думку якого поважають і цінують. 42% педагогів вважають, що авторитетний директор є людиною, до якої підлеглі звертаються за порадами, як при виникненні професійних проблем, так і особистих. 24% респондентів наголошують, що такий директор передусім думає про справу, про колектив, а вже потім про особисте. 12% респондентів відзначили, що свій авторитет директор має завойовувати не авторитарним шляхом, а «за рахунок своїх професійних і людських якостей», «не в якому разі не за рахунок підризу і зневаги авторитету підлеглих». На думку опитаних, авторитетний директор є принциповим, але не зарозумілим; його мають поважати, а не боятись; він має бути прикладом для наслідування; повинен вміти знайти індивідуальний підхід до підлеглих; вміти організувати не лише роботу, а й відпочинок.

Стан практики корекційної освіти свідчить, що частина керівників спеціальних закладів не мають відповідної фахової освіти. Тому ми з'ясували думку педагогів про це. 100% опитаних вважають, що однією з першооснов професійної компетентності директора є наявність у нього вищої дефектологічної освіти і досвіду роботи з дітьми, що мають вади психофізичного розвитку, і обґрунтовують цю умову, наприклад, так: «без спеціальної освіти директор не зможе вірно оцінювати потреби всіх учасників та етапи організації навчально-виховного процесу». На думку одного з респондентів, директор школи обов'язково повинен мати досвід виховання власних дітей для того, «щоб мати уяву про те, як дитина зростає, які в неї потреби. Якщо він не розуміє, у чому полягає сутність батьківства, то як він може керувати долями і життями дітей?».

Останнє питання, яке ми просили висвітлити, стосувалось професійних якостей директора спеціальної школи. Відповіді на нього дещо перегукувались із міркуваннями про професійну компетентність та принципи педагогічного керівництва. Опитані називали такі якості, як: педагогічний такт, професійна порядність, професійна справедливість, мудрість у прийнятті рішень, вимогливість, професійна комунікабельність, фаховість, організаційні вміння, раціональність у прийнятті рішень, вміння створити доброзичливу атмосферу у колективі, вміння стимулювати колектив до роботи. Проте переважно респондентами було названо різноманітні риси характеру (інтелектуальні, вольові, соціальні), якими має володіти керівник закладу, зокрема: цілеспрямованість, людяність, доброзичливість, наполегливість, доброта, чесність, великодушність, любов до дітей, терпеливість, впевненість у собі, відповідальність, дисциплінованість, інтелігентність, чуйність, гуманізм, емпатійність, терпимість, надійність. Аналіз відповідей свідчить, що вчителями та вихователями спеціальних шкіл було охоплено майже всі риси професійного характеру, визначені професіограмою корекційного педагога.

Друга частина дослідження проводилась із старшокласниками допоміжної школи. Нас цікавило, якими є їхні уявлення про керівника закладу. Учням було запропоновано анкету, що складалась із трьох питань:

- 1). Якою, на твій погляд, має бути головна роль директора школи (пронумеруй у порядку важливості)?
 - друга мама;
 - старший товариш;
 - наставник, радник;
 - контролер успішності та дисципліни учнів.
- 2). Назви риси характеру, якими має володіти директор школи.
- 3). Ти здійснив поганий вчинок (розбив вікно, зіпсував меблі, нагрубив товаришеві чи вчителю). Якої реакції від свого директора ти очікуєш?
 - суворо покарає;

- зробіть вигляд, що хоче захистити;
- зробіть вигляд, що не помітив того, що сталося;
- скористається нагодою, щоб принизити.

Аналіз відповідей про головну роль директора школи засвідчив, що 35% старшокласників вважають, що директор має бути другою мамою; 30% розглядають його як контролера успішності та дисципліни учнів; 20% прагнуть, щоб він був старшим товаришем; 15% - наставником і порадиником.

Одностайними були учні щодо рис характеру директора. 100% опитаних вважають, що він має бути добрим і справедливим; 20% - чемним; 5% - працьовитим (респонденти назвали декілька якостей, тому сумарні підрахунки перевищують 100%).

Досить показовими були відповіді на запитання про реакцію директора на певний поганий вчинок дитини. 55% старшокласників переконані, що директор суворо їх покарає; 20% думають, що він скористається нагодою, щоб їх принизити; 15% - зробіть вигляд, що не помітив того, що сталося; 10% - зробіть вигляд, що хоче захистити. Такі відповіді свідчать про переважаючий у старшокласників страху перед керівником закладу, що не є позитивним у стосунках учнів і адміністрації.

Отже, результати теоретичного аналізу та практичного стану проблеми дозволяють дійти висновку, що професійна компетентність директора є однією з умов ефективності діяльності закладу корекційної освіти. Відповідно проблема професійного становлення і розвитку особистості керівників спеціальних навчальних закладів потребує досконалого вивчення і є перспективним напрямком дослідження у корекційній педагогіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васильченко Л.В., Гришина І.В. Професійна компетентність керівника школи. – Х.: Основа, 2006. – 208 с.
2. Карамушка Л.М. Психологія управління закладами середньої освіти: Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2000. – 332 с.
3. Кваліфікаційні характеристики вчителя, вихователя школи-інтернату, вчителя-дефектолога / Авт. кол. Болтівець С.І., Луговий В.І., Міненко А.С., Нікітенко О.О. – К., 1994. – 28 с.
4. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: Монографія. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007. – 304 с.
5. Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку. – К. - 2008. – 24 с.

УДК 159.922.76-056.313:159.222.1

ВПЛИВ РОДИНИ НА ФОРМУВАННЯ СТАТЕВОРОЛЬОВИХ УЯВЛЕНЬ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДІВЧАТ - ПІДЛІТКІВ

Мухіна А.Ю.

Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В данной статье рассматривается влияние семьи на формирование полоролевых представлений у умственно отсталых девушек-подростков.

В данній статті розглядається вплив родини на формування статеворольових уявлень у розумово відсталих дівчат-підлітків.

In this article influence of family is examined on forming of gender presentations for mentally backward girls-teenagers.

Ключевые слова: самосознание, идентичность, пол, роль, умственная отсталость, подросток.

Ключові слова: самосвідомість, ідентичність, стать, роль, розумова відсталість, підліток.

Keywords: consciousness, identity, sex, role, mental backwardness, teenager.

Статеворольове виховання дитини розпочинається з моменту народження і триває впродовж всього життя. Першим й найважливішим середовищем для людини є сім'я, де дитина вперше засвоює особливості статевої поведінки, уявлення про себе та про інших, як представників певної статі. В підлітковому віці вплив сім'ї